

NAŠI ZAPISKI

Socialna revija.

Izhajajo 10. vsakega meseca. — Naročnina za vse leto K 2.80, za pol in četrť leta razmerno. — Posamični zvezki 24 h. — Rokopise sprejema uredništvo, naročnino pa upravništvo „Naši zapiski“ (Radeckega cesta št. 20) v Ljubljani.

Leto II.

Ljubljana, meseca aprila 1904.

Štev. 5.

Gregorčič:

Mi tu smo gospodarji
in Bog in naši carji.

Ni še davno, kar so se zbrali češki narodni gospodarji in politiki na posvetovanje o tem, kako bi se najuspešneje branilo češko zemljo zoper navale tuje, sosedne premoči, zoper ekspropriacijo češke zemlje s tujim kapitalom. Veliko so govorili, toda pravih in zdravih nasvetov ni bilo.

Ta dogodek se je zdel češkim listom tako važen, da so obširno referovali o njem in da se je o načinu najuspešnejše obrambe češke zemlje zoper tuji kapital vnela široka diskusija. Vkljub temu pa niti diskusija ni podala pravega rezultata.

Umevno je samo ob sebi, da glas te diskusije ni segel do ušes našega domoljubnega in rodoljubnega časopisja. Kajti a) naše rodoljubno časopisje se ne bavi z resnimi in nas pereče se dotikajočimi vprašanji; b) naša žurnalistika — četudi bi se zanimala za dogodke med malimi slovanskimi narodi; pa se ne zanima — se ne more udeleževati diskusije o takih vprašanjih, ker ne zajemlje vkljub svojemu radikalnemu slovanofilstvu svojih poročil iz slovanskih listov, ampak iz

nemških, kateri pa slovanskim narodom skupnih in koristnih interesov ne naglašajo; c) naše čitajoče občinstvo ni navajeno informacije o takih zadevah, dasi so pravzaprav strogo materialnega značaja, in dasi so čitajoči in nečitajoči Slovenci bolj prešinjeni z materializmom, nego s frazastim hejslovanstvom in bogapraznim katoličanstvom.

Kako važno, pomenljivo bi pa bilo, če bi si še mi začeli vest mučiti s podobnimi vprašanji, zahtevati pojasnil in računov o našem gospodarstvu, o tem, kako mi branimo in čuvamo svojo „rodno grudo“!

Težavno je sestaviti tak račun, vem. Kako pa tudi gospodarimo! Nimamo niti glavne niti dnevne knjige, kamor bi vpisovali svoje dohodke in izdatke, in iz katerih bi od časa do časa sestavljali bilanco svoje ekzistence. Mi gospodarimo brez knjigovodstva; bilance si delamo, kakor nam kaže; pišemo le sebi v dobro, brišemo vse, kar je v dobro nasprotniku. Tako brezskrbno, tako suverénsko živimo: za danes še imamo soka in močnika, za jutri pa vzdihnemo k bogu ali — če

to ne izdâ — pošljemo deputacijo na Dunaj . . .

In res, — čemu bi računali mi, ko drugi računajo mesto nas, temeljito in radi: naši narodni nasprotniki! Če bo ta od nasprotnika izdelana bilanca, ako in kadar nam jo pokaže, da nas bo lažje zasmehoval in poniževal, izkazovala nam neugodne postavke, pa zaženemo vrišč in krič kakor Izraelci pred Jeriho ali na borzi, češ ta bilanca je falzifikovana, to je bilanca kakšnega katoliškega konsumnega društva na Kranjskem, ne pa bilanca slovenskega naroda. Seveda bomo s tem vriščem prepričali samo sebe in nikogar drugega.

*

Kako pa mi gospodarimo?

V življenju narodov se ne sme gospodariti drugače, če hočemo produktivno gospodariti, nego v življenju pametnih posameznikov; kajti iz posameznikov se stvarja višji organizem, narod, in iz posameznih gospodarstev se osnavlja višja gospodarska enota, narodovo gospodarstvo. In ker je ta enota družabno višja od posameznikove, je bolj komplikovana. Čim bolj pa je komplikovana, tem opreznije in natančneje, tem previdneje je treba iti od točke do točke.

To je pa zopet težavna stvar; kajti manjka nam na vseh koncih in krajih podatkov, iz katerih bi črpali, na katerih podlagi bi revidirali: računov nimamo, nimamo računskih knjig o svoji ekzistenci.

Ali imamo podatke o naši industriji? Ne, ker te industrije ni. Tu smo mi pasivni. Tu nismo mi gospodarji.

Kaj je z našo produkcijo? Noben tujec ne ve zanj, je ne upošteva. Mi smo konsumenti, nismo producenti. Tu smo pasivni.

Naša trgovina? Kramarstvo, ki posreduje poleg nemškega in laškega posredovalca zvezo med slovenskim konsumentom in nemškim, laškim . . . veletržcem. Tu nismo aktivni.

In obrt? Životari z odpadki obrti naših sosedov. Naš tip je tu Ribničan, suha roba naš izdelek.

Naše kmetijstvo — „jedro“ slovenskega naroda? Povše pravi, da trpi v krizi, in Pirc trdi, da je pasivno in da ne zna več času primerno gospodariti; Krek piše črne bukve kmečkega stanu — kakšni gospodarji smo tedaj tu?

Indelavstvo? Krščansko-socialnega itak ni nič več; trije si zidajo hiše, potem so vsi pod streho. Socialna demokracija je izobčena iz naroda in se mora braniti naših domoljubov, da je ne seženejo iz „domovine“.

In drugi stanovi? Druge stroke? Koliko pa jih še imamo?

Ker pri gospodarstvu i posameznika i celih skupin ne smemo upoštevati samo gmotne strani, ki je pravzaprav šele posledica realizovanja teoretične, ozrmo se še na svoj duševni razvoj. Ali smo tukaj bolj merodajni, če se primerjamo s svojimi sosedmi, s katerimi moramo tekmovati, baš ker smo poleg njih in ker oni z nami tekmujejo? Takrat, ko se je nekaj mesecev razlegal širom Slovenije klic po univerzi v Ljubljani — slovenski, dvojezični ali trojezični? Nihče ni vedel tega — se je naglašalo, da imamo za vse stroke svojih učenjakov, ki se lahko

merijo z vsemi i norodimi. Recimo, da je to res — zakaj pa potem ne vidimo skoro nobenega uspeha v našem duševnem življenju, v naši literaturi? Ali res radi tega, ker je baje naš jezik nerazvit, da se ne dá pisati strokovnih stvari slovenski? Imaš juriste, filozofe i. t. d., bodoče profesorje na ljubljanski — recimo — slovenski univerzi, ki so na stroške slovenske dežele šli izpopolnjevati svojo izobrazbo na inozemska vseučilišča; ko se vračajo domov, pišejo svoje razprave — nemški! Imaš slovenske zdravnike, inženirje i. t. d., kateri — zaslišani kot izvedenci na primer pri sodiščih — svoje mnenje izdelujejo nemški, dasi imajo opraviti samo s slovensko stranko in za slovenske interese. Toda to sem omenil le mimogrede . . .

Vzemimo v roke Letopise Slovenske Matice in Zbornike in Glaserjevo Zgodovino slovenskega slovstva ter listajmo po bibliografiji! Tu se nam pokaže bilanca slovenskega književnega dela! In mi zahtevamo, da se nas ne smatra manj vrednim . . .

Kaj imamo v zgodovini? V klerikalnem duhu pisano Staretovo občno zgodovino in par priličnih sestavkov. Niti svoje zgodovine imamo; ni se še našel mož, ki bi nam bil napisal zgodovino slovenskega naroda . . .

Kaj smo storili za filozofijo? Kar je slabših sestavkov, so v reakcionarskem duhu spisani od klerikalcev; kar je boljših, so spisani nemški, četudi od Slovencev. Psihologija? Logika? Zgodovina? Filozofija? Etika? Estetika? Ali smo se le v eni stroki Slovenci odlikovali?

Nič boljše ni s prirodnimi vedami. Nič svojega v astronomiji, fiziki, kemiji, geologiji, medicini.

Nič modernega nimamo iz ekonomije, sociologije; o statistiki nimamo pojma . . .

Često občudujemo sami svoj napredek, ki smo ga doživeli v devetnajstem stoletju. Če pa pogledamo na to devetnajsto stoletje s treznimi očmi — kaj vidimo? Baš navedena vprašanja, na katera so mogoči samo negativni odgovori. Povsod smo tako nezreli, nepopolni, površni, slabotni in vkljub temu tako strahovito — lahkomisljeni in suverenski. Ako se v tem oziru ne izpremenimo, pa nikari ne zabavljajmo našim nasprotnikom, če nas in naših zahtev ne smatrajo resnim, dasi so te zahteve morda „opravičene po cesarskih in božjih postavah. . .“

*

In mi smo tako srečni, da svojih nedostatkov niti ne vidimo, niti jih ne čutimo. Če praviš, da smo gospodarsko slabi in da se moramo pametno organizovati in zbrati svoje moči v odpor proti nasprotnikom, se ti očita, da oznaš gospodarski šovinizem, da izzivlješ nasprotnike na boj, ki je za nas baje uničevalen. Če trdiš, da se moramo najpreje sami pripravljati in izpopolnjevati, ako hočem vladati prisiliti z realno nujnostjo, da nam dovoli univerzo — kajti saj bi tudi pozneje mi morali skrbeti za njo in jo vzdrževati, ne pa vlada! — potem se ti predbaciva, da si zoper „slovensko“ univerzo. Ali pa če odgovarjaš na klic „Na meje!“ da je potrebneje, da si ozdravimo središče, da razmišljamo o vprašanji notranje kolonizacije Nemcev in

Italijanov med nami — zopet ni prav! Ali če ponižno omenjaš kakem „voditelju“ naroda, da politika, vzpodbuja-joča z lepimi besedami narod, naj ostane zvest svojemu rodu, naroda ne nasičuje, ampak če hoče doseči kaj trajnega, da se mora brigati tudi zato, da bi narod lahko živel v svoji domovini, da bi se izboljšala njegova narodna, politična, gospodarska, нравna in izobrazbena situacija — se ti pritisne na čelo pečat materializma, če že ne narodnega izdajstva itd.

Živimo — kakor gospodarimo. In kako smo skromni! Zadovoljni smo, če imamo surogate in ekstrakte, kateri pa-

dajo z bogate mize naših tekmovalcev. In kako smo ponižni! Kakor vžitkarji smo. Sami ne moremo gospodariti, ker se zdimo sami sebi preslabi ali pa se smilimo sami sebi. Izročili smo torej raje svoje gospodarstvo brez števil, brez knjig, brez računov, brez pregleda, brez nadzorstva „voditeljem“, ti pa se zopet zatekajo, ker sami dobro gospodariti ne znajo, k carju in bogu. Samo da se odgovornost strese z ramena. Ker sta nam pa bog in car neodgovorna, tedaj so pač ironija besede: Mi tu smo gospodarji in bog in naši carji.

Ej, vžitkarji smo, ki jih bog in car podita od hiše! . . .

Dr. L.:

Ne ubijaj!

(Misli o rusko-japonski vojni.)

V preteklem devetnajstem stoletju je uživala Evropa samo 34 let mir, vsa druga leta se je bojevala, in sicer je imelo Turško 37 vojen, Francosko 27, Rusko 24, Italija 23, Angleško 22 in Avstrija 17. Podobna prihodnost se nam odpira v dvajsetem stoletju: takoj ob začetku novega veka vidimo Angleže, kako si osvajajo zlatonosni burski republiki, in sedaj si stoje Rusi in Japonci sovražno nasproti.

Današnje družabne uredbe si ne moremo misliti brez vojne. Vsa naša vzgoja izza mladih nog je prepojena tega duha. Cerkev in država, šola in zasebno življenje deluje v tem zmislu. Kot vzori se slave mladini Aleksander, Cezar, Napoleon, veliki vojskovodje sploh, o katerih je dejal angleški filozof

Locke, da so rabljali človeškega pokolenja. Sedaj zahtevajo verska čutila, da teče v potokih kri, drugič je zopet dolžnost narodnega ponosa in narodne časti, da se moramo med seboj moriti in pobijati, tretjič veli ugled države, da se na povelje streljajo med seboj ljudje, ki niso nikdar drug drugemu nič žalega storili in drug za drugega niti vedeli niso . . .

Vse to v imenu vere, narodnosti in domoljublja! Poedin umor ali uboj je versko in državno prepovedan, umor v velikem en gros je zaslužno delo. Kaj rad se imenuje človek krona stvarstva, v svoji nagoti je najbestialnejša bestija. Divja zver kolje in davi po prirodnem nagonu, tako imenovani divjak tudi, omikanec — kakor se zove —

dela vse to premišljeno in namenoma. Plačujemo davke, da se vzdržujejo šole, ki nas uče moriti. Divjak mesari in imenuje to mesarjenje, mi tudi mesarimo in imenujemo to razširjanje omike, varstvo najsvetejših svetinj. To je razloček med omikanimi in neomikanimi narodi. Kdo stoji više? Ako smo bestije, dobro — priznajmo to, ne delajmo s svojim človečanstvom komedij in imenujmo stvar s pravim imenom. Kakor vsa druga bitja, se mora tudi človek boriti za svoj obstanek. Način, kako se bori, kaže stopinjo njegovega duševnega razvoja. Ne potrebuje posredovalcev, ki belo zovejo črno in črno zopet belo. Ako me kdo napade, mi velevala čisto egoistični čut samoobrambe, ki je upravičen v naši naravi, da se po svojih zmogljivostih branim. Branim se, ker me sili k temu moja narava, ne kakšna zunanja, tuja mi moč. Od te svoje borbe pričakujem zase sadov svojega dela, v nasprotnem slučaju nosim sam posledice svoje nezgode.

Sedanja družabna uredba onemogočuje to. Vladajoči sloji izdajo geslo: Narodnost je v nevarnosti, država je v nevarnosti, vse se naj bori za to narodnost, za to državo! Sadove uspeha pa uživajo v veliki večini vladajoči krogi, ker oni so narod, oni so država; neuspehi nasprotno zadenejo vse sloje in redko one, ki so jih zakrivili.

Vladar nima dovolj ozemlja — moč in ugled države trpi, posledica je vojna; kapitalisti ne morejo več delati velikih dobičkov — gospodarske koristi države zahtevajo vojno; uradniškega naraščaja je preveč, v soseščini bi bilo še prostora zanj — narodnost je v nevarnosti. Avstrijski in Francoski vojaki se bijejo

med seboj, Napoleon in general Mack se v šatoru zabavata: to je slika današnjega položaja!

Prirejajo se slovesne službe božje za srečen izid vojne. Ali si moremo misliti večje blasfemije, večjega roganja božanstva? Neovržna je pač resnica, da si ljudje predstavljajo Boga, kakršnega ravno potrebujejo. Bog naj bi blagoslavljal moralno orožje, sodeloval pri kršenju svoje zapovedi: Ne ubijaj! Naj bi bil namen še tako plemenit, sredstva niso plemenita. In Bog naj bi posvečeval namen s takimi sredstvi, kakor sta umor in uboj? Take pojme o božanstvu prepuščamo zastopnikom oficijalne religije, prava religija to ne more biti, ker ponižuje božanstvo, dajajoč mu ulogo mešetarja. Tat se pripravlja na kradež, proseč božjega blagoslova. Vojak brusi meč in prosi Vsevišnjega, da bi prav vodil njegovo desnico naravnost v srce bratu, ki mu ni storil nikdar nič žalega; toda tako hoče vladar, kapitalist, šovinst. Enako se priporoča nasprotnik svojemu Bogu. To je profanacija božanstva. Družba, ki si je izumila take pojme, vodi te svoje pojme ad absurdum, s čimer dokazuje svojo preživelost, ker ne more podati svetu kaj povzdigujočega in očiščujočega.

Boj med Rusijo in Japonskim je vojna oficialnega Ruskega in oficialnega Japonskega, pretakati pa morata svojo kri tudi ruski in japonski narod. Japonsko delavno ljudstvo želi miru, protestira proti vojni, vladno Japonsko zavratno napada Ruse. V zadnji kitajsko-japonski vojni leta 1894. in 1895. so Japonci zmagali. Kaj je bila posledica zmage? To, kar bi bila tudi po-

sledica poraza: novi davki za oboroževanje, nove žrtve militarizmu!

Tako sodi o rusko-japonski vojni japonski delavec. Rusko hoče odpreti svoji državi nova trgovska pota v Vzhodni Aziji, razširiti svoje ozemlje. Kdo bo imel od tega korist? Pristaši vladnega sistema.

Rusko obsega sedaj vsega skupaj okroglo 22,700.000 km² površja — ogromno ozemlje, ki pa nima prostora za stotine mladih, nadarjenih ruskih ljudi, iščočih svobodnega razvoja in poleta v mali Švici. Poleg Zedinjenih držav je Rusko največja žitnica zahodne Evrope. Žito rodi tako obilo, da ga izvažajo v Avstrijo, Italijo, na Francosko in Angleško — doma pa čujemo skoro vsako leto o lakoti.

Razločujemo med vladno in nevladno Rusijo. Kakor simpatizujemo z ruskim ljudstvom, z velikani ruskega duha, tako smo nasprotniki ruskega absolutizma kot vsakega drugega absolutizma. Naprednega slovanstva ne more navduševati še tako ogromna država, sloveča na nasilju najlepših sinov, ki jih premore slovanski svet, na izkoriščanju mi-

lijonov in milijonov, ki so tudi naši bratje.

Poznamo zgodovinski razvoj Rusije, vemo, da se polagoma vrši vsak razvoj, ki prinaša človeštvu trajnih uspehov, vemo pa tudi, da moremo ta razvoj pospešiti. Če že ne gre takoj z velikimi izpremembami posegati vmes, pa vsaj ne smemo siloma zabranjevati naravnega razvoja.

Oficialni zastopniki zapadnega romanstva in germanstva so pojma svobode in napredka diskreditirali, zakrivajoč z njima laž in hinavščino, koristolstvo in lopovščino. Najlepša naloga Rusije bi bila po našem mnenju ta, ako poda diskreditiranim pojmom svobode in napredka zopet njuno jedro, ugled in veljavo. Tega pa ne more nikdar in nikakor absolutistična in militaristična Rusija Pobjedonosceva. Kadar bo slovanska Rusija pomenjala toliko, kakor svobodo in napredek v najlepšem zmislu besede, takrat se sme imenovati zastopnico vsega slovanstva. To bi bila nova doba v razvoju evropskega ljudstva. Dosedanja znamenja pa kažejo, da imamo še daleč, daleč do tega vzora.

Prof. dr. Fr. Drtina:

Vseučiliška ljudska predavanja.

(Almanach Slavie 1902—1903.)

Vseučiliška ljudska predavanja ali vseučiliška ekstenzija, t.j. razširjenje vseučilišča med ljudstvo, je važno prosvetno in izobraževalno gibanje najnovejše dobe. Temelji na prepričanju, da je veda moč, da izobrazba ne sme biti pravica nekaterih privilegovanih slojev

družbe, temveč da mora pronikniti v najširše vrste ljudstva, da mora biti demokratizovana in socializovana, da mora narod kot celoto povzdigniti i glede razuma i glede нравnosti. To gibanje je naravna posledica splošne dolžnosti obiskovanja šole, je važno

sredstvo izobrazbe v času dospelosti, ko je človek že izstopil iz šole, in je končno v organski zvezi s klicem po splošni, direktni volilni pravici. Podlaga mu je prepričanje, da je veda varna obramba zoper vsakršno prazno vero in malodušnost, in da tedaj ne sme ostati predprava nekaterih, privilegovanih vrst družbe: izobraženci ne smejo tvoriti izključne, zase zaključene kaste, vsi morajo biti pripuščeni, da bodo deležni tega, kar tvori pravo imetje in največji zaklad človeštva. Prava in plemenita izobrazba mora pronicati vso družbo. Ta izobrazba ne sme biti delo in dobiček nekoliko posameznikov, temveč produkt družabnega duha, pri katerem sodelovati in katerega deležni biti smo vsi poklicani.

Znamenje modernega šolskega razvoja vobče je neprestano stremenje za tem, da se šolstvo posploši in poljudi; in to se izraža v omenjeni splošni šolski dolžnosti. Popreje je šolska vzgoja bila enostransko podložna bodisi cerkvi ali državi, služeč enako cerkvenemu in državnemu absolutizmu. Vseučilišče je bilo cerkven zavod, saj je nastalo prvotno iz več samostanskih in katedralnih šol, katere so se osredotočile v enotno celoto: nadškof je bil najvišji nadzornik in presojevalec, on je podeljeval „veniam legendi“ (pravico predavati). Šele v novi dobi po reformaciji in renesanci, in osobito za časa prosvitljenega absolutizma osemnajstega stoletja je postala univerza državna naprava. Latinščina je bila njen uradni in učni jezik, in šele koncem osemnajstega stoletja so dosegli narodni jeziki pravico, da se je v njih poučevalo. To je bila prva ekstenzija.

K temu se pridružuje v devetnajstem stoletju dalje težnja, da bi se poljudili vseučiliški nauki. Vse predprave dostojanstev in stopinj vseučiliških izgubljajo absolutno ceno.

Drugi razložek modernih in starih univerz tiči v notranjem bistvu. Naloga vseučiliškega profesorja v srednjem veku ni bila, da bi iskal in našel resnico, nanovo raziskoval, ampak da je razlagal na razumljiv način resnico, katere je že bila gotova, dovršena. Zato se je storil tudi tehnični izraz „tradere“ (predavati). Saj je bila resnica dognana, najdena, opirajoč se na dvoje nezmotljivih in neomajnih virov, Sveto pismo in Aristotela.

Danes pa resnica ni dognana: veda se šele razvija in vstvarja s trudapolnim delom in počasnim premišljevanjem, in vedno nove zagonetke vstajajo na obzorju mislečega človeškega razuma, kateri si jih prizadeva rešiti. Pravo jedro vseučiliškega življenja niso več dogmatične razlage, predavanja vseučiliška se neprenehoma izpreminjajo, se individualizujejo in tvorijo le splošni uvod v lastno znanstveno delo in sistematično raziskovanje, katero se izvršuje v vseučiliških zavodih, laboratorijih, muzejih, zbirkah i. t. d.

Razven tega moderni znanstveni študij sklepa tesnejšo zvezo z življenjem. Naravoslovne vede in ob nje se opirajoče tehnične iznajdbe in pridobitve so bistveno izpremenile tvornost zemeljskega površja in imajo daljnosežne socialne učinke. Iznajdba pare, obrt, elektrika, razmnožitev in pospešitev prometnih sredstev, to vse so jako važni in smerodajni momenti. Polagoma se izpolnjuje Baconov sèn: veda je moč, in človek

s pomočjo vede ovladuje prirodo in ta je njegova služabnica.

Tako je bilo najširšim vrstam omogočeno znanstveno spoznavanje. Povprečna izobrazba s tem narašča neprestano in sigurno.

Mednarodni shod visokih šol, vršivši se v Parizu leta 1900., se je zlasti pečal z vprašanjem ljudske izobrazbe in vseučiliške ekstenzije. Poročevalci skoro vseh narodov izobraženega sveta obeh polóbel so pripovedovali svoje izkušnje, popisovali samonikle organizacije ljudske izobrazbe v svojih deželah, risali uspehe, katere je dosegel novi način poučevanja, in si prizadevali, da bi z enotno formulo izčrpili njegovo idejo in pravi smoter. V živahni diskusiji sta se izrazili sosebno dve smeri, katerih jedna je hotela vseučiliško ekstenzijo omejiti le na pravi znanstveni smoter, razširjati znanstveno spoznavanje in znalost znanstvenih metod v vseh vrstah naroda, druga pa je hotela vse delovanje razširiti in izvsestraniti: ne samo razum in resnica, ampak tudi čustvo in volja, lepo in dobro je tu zahtevalo udeležbe in uveljavljanja. „L'esprit scientifique“ in „La haute culture humaine“ — to je bilo dvoje smeri, ki sta imeli enako odlične in zgovorne zastopnike. Shod pa se je zedinil v sklepu, da le prva ožja naloga spada vseučiliščem kot znanstvenim zavodom, druge pa — katere pomen in veljavo sta se priznavala in ocenjevala splošno v polni meri — naj se lotijo ob boku univerz druge korporacije in drugi kulturni činitelji.

Tako prihajajo univerze v novi dobi iz svoje izključne osamotélosti in nepristopnosti, poleg njih pa vstaja vrsta drugih šol praktičnega in strokovnega

značaja. Delavsko ljudstvo postaja važen, svojepraven in zaveden član človeške družbe in v svoji slojni zavednosti se poslužuje vede in prosvete kot orožja, katero potrebuje za ohranitev in uveljavljanje samega sebe. Umetne ograje, ki so stale med sloji družbe, se odstranjujejo, vse človeštvo, ki se razlikuje in razvija v posameznikih, zadobiva v svoji celoti družabno zavest, katera postaja v modernem kulturnem in družabnem razvoju ena najvažnejših in najučinkljivejših sil.

*

Tip univerz, katere so se popolnoma odločile od ljudstva in bile dostopne samo eliti naroda, so bila angleška vseučilišča. In zanimljivo je, da si je baš na Angleškem javno mnenje najpreje izsililo, da so učenjaki vseučilišč stopili doli med ljudstvo. Zgodilo se je seve to šele tedaj, ko je bilo splošno šolstvo z zakonom iz leta 1870. definitivno urejeno, in ko so mnoge napredne in socialne reforme na univerzah samih omogočile nadaljnji organski razvoj.

Prvi poskus se je izvršil v Kambridži leta 1872. Tamošnja univerza je dobivala od številnih društev in korporacij in mestnih svetov mnogih mest (kakor Birmingham, Leeds, Nottingham) peticije, kojih vsebina je bila po poročilu profesora Jebba nekako taka: „Vemo, da si v mnogih okrajih po deželi veliko število oseb zelo želi udobnosti višje vzgoje. Te osebe niso več v letih, da bi hodile v šolo. Nimajo niti sredstev niti časa, da bi preživeli tri do štiri leta na univerzi. Mnoge izmed teh oseb so mladi ljudje iz srednjih slojev, zapósleni po celi dan v prodaj-

jalni ali pisarni, mnogi zopet so iz delavskega sloja. Kako naj se skrbi za višjo vzgojo slojev, kateri imajo le večer za izobrazbo samega sebe? V tej zadregi se obračamo do starih angleških univerz, do narodnih središč višje vzgoje. Zakaj ne bi prišle univerze k nam, ako ti, za katere govorimo, ne morejo priti k njim? Zakaj nam ne bi poslale profesorjev, mož, odličnih v specialnih panogah posameznih znanosti?" Vsled teh prošenj je bil izvoljen poseben odbor, za začetek leta 1873. so bili organizovani na poizkušnjo tečaji v treh mestih: Leicesteru, Derby in Nottinghamu. Že pri teh prvih poizkusih nahajamo nekatere tipične znake angleške ekstenzijske organizacije:

1. Kurzi. Dosledno so se vpeljali ciklični predavanja in izključena so bila posamezna predavanja. V celem kurzu je gotovo mogoče proglobiti stvarino; razlaga tu ne obtiči na površini predmeta, ampak prodira globlje in v stvari v slušateljevih mislih trdno imetje sistematičnega znanja.

2. Syllabi: t. j. načrt, kako se misli vseh predavanj enega kurza razvijajo, ki se tiskan razdá slušateljem. To naj bi bilo malo navodilo obsegajoče vse bistveno iz vsebine predavanj, ki pa nudi razven tega še seznam razne literature posameznega predmeta, v kateri se lahko natančneje poučiš; semtertja so bila pridejana vprašanja, ki si jih pismeno obdelal, in dodan navod, kako naj se sploh nadalje deluje in izobraža.

3. Class. Na koncu syllaba navadno stoji opazka: „Po predavanju bo profesor imel class, t. j. razložil bo še vse stvari, o katerih v predavanju ni mogel širje izpregovoriti, in bo hvaležen, če

ga bodo slušatelji pri tej class vpraševali o težavnih stvareh, ki bi se morda nahajale v predavanju“. S tem je v zvezi, da vsak predavatelj običajno vozi s seboj malo knjižnico (library), katera obsega premišljeno izbrane knjige (okoli 200) tikajoče se predmeta predavanja in katera ostane v kraju določen čas (vsaj dokler traja kurz), in katere se slušatelji lahko svobodno poslužujejo v svojih studijah. Pri class je jako važen činitelj osebni stik predavatelja s poslušalci, vzajemno zbližanje in poučevanje. Predavatelj pri ti priliki določi tudi nekatera vprašanja iz razlaganega predmeta, na katera morajo slušatelji pismeno izdelati odgovore. Te izdelke pa profesor popravlja, pripisuje opombe in jih vrača zopet slušateljem v naslednji uri.

4. Examen: izkušnja. Ta (seveda neobvezna) se vrši po dokončanem kurzu. Nikoli ne izprašuje sam predavatelj, temveč poseben izpraševalec, imenovan od univerze. Alfabetično pa se objavljajo imena tistih kandidatov, kateri so izkušnjo prebili.

Začetek v Kambridži je imel znaten uspeh, in stvar je dobila takoj posnemalce. Že leta 1876. se je osnovala v Londonu družba za vseučiliško ekstenzijo, in leta 1878. je tudi Oksfordska univerza začela javna ljudska predavanja na isti način. Nekaj časa so ista bila prekinjena, toda zopet so se začela leta 1885. in odtlej vseučiliške ekstenzije tudi v Oksfordu in v Kambridži in v Londonu dosežajo nepričakovane, vedno naraščajoče uspehe.

Vsa naprava je tako organizovana, da se osnujejo središča, pod katerih okrožja spadajo posamezni kraji, kjer se vrše predavanja in kamor se iz

dotičnega središča, pošiljajo predavatelji. V vsakem središču mora poslovati posebni krajevni odbor, kateri preskrbi, česar je treba s tehniške strani. Predavajo bodisi mlajši člani univerze ali pa nalašč zato nastavljeni predavatelji (lecturer), katerim je predavanje v vseučiliški ekstenziji življenjski poklic, in kateri imajo — naravno — stalno, trdno letno plačo. Često imajo na dan po dvojce predavanj na različnih krajih, za časa ekstenzije so neprenehoma neumorno delavni, vsak teden popravljajo vrsto pismenih izdelkov — toda zato pa sami sebi zbirajo jako imenitne izkušnje, ker se neposredno stikajo z najširšimi ljudskimi vrstami.

I druge angleške univerze so potem sledile temu (Durham, Victoria), štiri škotske univerze, da tudi na severnem Irskem se je stvorila družba za vseučiliško ekstenzijo.

Leta 1898. se je vršil v Kambridži shod v proslavo 25 letnega obstoja ekstenzije. Uspeh ljudskih predavanj v Angliji je videti najočitnejše na dejstvu, konstatovanem na tem shodu, da se je tekom ene zime na raznih krajih Anglije priredilo 488 serij predavanj, v katerih je bilo zapisanih do 50.000 slušateljev.

Delavsko ljudstvo je posebno navdušeno za te kurze. Jeden predavatelj Oksfordskih opozarja, da je na mnogih krajih število slušateljev doseglo višino do 600, da dobiva po vsakem predavanju v pregled 40 do 50 pismenih sestavkov in da mora pri class odgovarjati na različna pogosto prečudna vprašanja. Nekoč bi bil skoro celo noč porabil za odgovarjanje: da bi prišel v posteljo, je moral dati luči pogasiti.

Tvarine, o katerih se predava, so raznovrstne. Najbolj zanimajo historična, prirodoslovna, literarna in narodnogospodarska razmotrivanja.

Razvidno je iz tega, da je pri angleški ekstenziji zlasti važen socialni moment. Profesor Jebb ocenjuje tapomen tako-le: „Razni družabni sloji se zbližujejo vzajemno, in zbližujejo se tem lažje, ker posreduje ljubezen do studija. In ako je univerza izkazala svoje usluge, jih je od druge strani tudi prejela. Predavatelji sami so si po mestih, koder so hodili, pridobivali dragocenega poučenja. „Vseučilišča si pridobivajo spoštovanje in ljubezen celega naroda“.

Južna Anglija je dandanes razdeljena z ozirom na ekstenzije: v središču je Londonsko okrožje, na zapadu Oksfordsko, na vzhodu pa Kambridžsko.

Sistem vseučiliške ekstenzije, kakor je bil doslej popisane, je bil v poslednjih letih dopolnjen z novo napravo, katera se je v Angliji in v Ameriki dandanes že popolnoma uživila, na evropski celini pa se začenja radostno razvijati. Namreč počitniški tečaji (summer-meetings, cours des vacances). O počitnicah starodavne angleške univerze odpirajo svoje dvorane najširšim slojem. In baš v Angliji je ta naprava neutajljivega pomena in vpliva. Način angleškega vseučiliškega življenja je čisto poseben; mesta kot Oksford in Kambridže s svojimi starodavnimi kolegiji, obširnimi parki in z vsemi spomini srednjega veka učinkujejo na poseben način in s privlačnostjo na vsakega, kdor enkrat zaide med nje. Učinek tistega, kar se tu nazivlje „genius loci“, na vsakega obiskovalca se ne sme podcenjevati. Poleg tega imajo zbirke in

vseučiliški zavodi jako blagodaren, vzpodbujajoč vpliv na udeležence. Zanimljivo je, da ti počitniški tečaji začnajo povzročati pravi naval tujcev iz vseh krajev sveta, in da se o počitnicah tu zbirajo prvi zastopniki angleške vede. Med slušatelji čitamo odlična imena angleške družbe, državnike, da, celo

bivšega naučnega ministra Aclanda. Razen tega pa počitniški kurzi posredujejo še natančnejše seznanjanje med dijaštvom samim, osredotočujejo in spajajo posamezna razna središča vseučiliške ekstenzije in postajajo polagoma pomenljiva za mednarodne stike sploh.

Nadaljevanje prihodnjič.

Pregled.

Socializem. Pri württemberških občinskih volitvah je bilo na novo izvoljenih v 34 krajih 62 socialnih demokratov. Pridobili so 37 sedežev. — Bivši francoski socialistični minister Millerand je izključen iz socialistične stranke odnosno iz Seinske federacije v Parizu, v kateri odločujejo radikalni elementi. Stvar se je izvršila tako-le: Radikalni socialistični poslanec Hubbard je v zbornici predlagal, da naj francoska vlada evropskim državam predloži mednarodni dogovor o razoroženju. Minister zunanjih stvari, Delcassé, se je temu predlogu uprl, češ, če to stori kak drug evropski narod, bo francoska vlada to rada podpirala; da bi pa Francozi to storili, kot premagan narod, se mu zdi nemogoče. Za to ministrovo izjavo pa je glasoval tudi Millerand. Njegovi sodrugi poslanci vsled tega postopanja niso proti Millerandu nastopili, pač pa ga je izključila že omenjena organizacija. Millerand bo postal najbrže neodvisen socialist. — Pa tudi Jaurés je izstopil iz uredništva „Petite Republique“ v Parizu, ker se ne strinja z upravo in finančno-tehničnimi razmerami pri tem listu. On in poslanci Rouanet, Briand, Pressensé in Viviani name ravajo ustanoviti nov list, med tem ko je poslanec Gérault-Richard prevzel uredništvo omenjenega lista. Vsekakor so se razmere med francoskimi socialisti še poostrele in gotovo je, da bo pri tem na Francoskem trpel socializem. Vzroki temu leže v pomanjkanju vsake discipline. — Nizozemska socialistična organizacija šteje med svoje organizacije tudi socialnodemokratično učiteljsko zvezo, ki

je imela meseca decembra v Dortrechtu svoj štirinajsti kongres. Učiteljstvo je tudi tam zelo izpostavljeno preganjanju, kar se je pokazalo posebno pri zadnji splošni stavki. Zveza ima 155 članov in njeno glasilo izhaja v 1200 izvodih. Kongres je sklenil, da stavi učiteljstvo svoje zahteve na občine in zakonodajna zastopstva, kakor to store delavske organizacije. Pri volitvah zveza ne bo postavljala svojih kandidatov, temuč omejila se bo na podpiranje socialističnih. Nadalje naj se stremi za tem, da se bo bolj in bolj budit interes delavcev do šole. V ta namen se naj učiteljstvo tesneje združi z delavstvom. — Poljska socialistična stranka v Avstriji je ustanovila dva nova lista, in sicer „Robotnik slazki“ (Šleski delavec), ki izhaja na vsakih štirinajst dni, in „Głos robotniczy“ (Delavski glas), ki izhaja vsak teden. Nadalje so poljski socialisti začeli izdajati v Krakovu „Robotnica“ (Delavka) in v Lvovu „Promyk“ (Mali žarek) za mladino. — V Italiji se pripravljajo socialisti na svoj bodoči kongres v Bologni. Provizorični dnevni red je že določen. Že sedaj se lahko reče, da bo kongres prizorišče boja med revolucionarnimi in reformskimi socialisti. Revolucionarji že sedaj predbacivajo strankinemu vodstvu, v katerem imajo večino reformisti, t. j. Turatijevi pristaši, da je izbralo Bologno radi tega za kraj zborovanja, ker leži to mesto sredi reformistiškega gibanja. Kakor se vidi, je prepir med „dvema tendencama“ v Italiji došel tako daleč, da se bo pretiravancem lahko posrečilo stranko razcepiti. Po našem mnenju je to nepotrebno, ker ima v

socialistični stranki itak vsakdo pravico do lastnih teoretičnih naziranj o posameznih gospodarskih, kulturnih ... vprašanjih. Kar se tiče pa politike, se ima stranka podvreči večini, in sicer brezpogojno. Zakaj če se to ne stori, potem socialistična stranka ni več demokratična, ki ne trpi suverenosti posameznika, temveč potem je stranka le igračka. — Švicarski socialisti so pričeli agitirati proti militarizmu, in sicer nameravajo doseči, da se črta 20 milijonov iz vojnega proračuna. Pri mestnih volitvah v Bernu so obdržali socialisti svojih šest sedežev. V občinski svet (magistrat) je bil izvoljen sodrug Müller s 5.776 glasovi. — Na Škotskem se je ustanovil odbor, ki si je nadel nalogo, pri volitvah podpirati delavske kandidate. K odboru so pristopile strokovne organizacije in tudi zadruge. — I. konferenca nižjih avstrijskih občinskih svetnikov socialistične stranke je zborovala na Dunaju. Vzprejel se je minimalni program, katerega morajo zastopati v občinah. — V mestu Gorlice (Galicija) je bil izvoljen prvi socialistični mestni svetnik. — Kongres Jaurésistov na Francoskem. Stranka ministerielnih socialistov je imela v St. Etienne svoj letni zbor. Del zbora je zahteval, da se imajo strankinemu vodstvu v vseh političnih zadevah podvreči tudi državni poslanci stranke. Vendar to ni obveljalo, ker so se poslanci temu uprli, češ, da morajo imeti proste roke pri svojem nastopanju v parlamentu, ter so odklonili premembo strankinih pravil, kakor so to zahtevali radikalci. Jaurés je tudi povedal v svojem govoru, da je bila zunanja politika Francije nespametna, ko se je vezala z Rusijo. Japonsko-ruska vojna je za Francoze neprijetna, in naloga francoskih državnikov je, da se Francija kmalo iznebi tega svojega neprijetnega zaveznika. Delo socialistov je namenjeno miru in prosveti.

Občina in socializem. Delavska stanovanja. Delavska stanovanja so se v raznih občinah že opetovano zahtevala. Tako tudi v

Ljubljani, Trstu, Idriji i. t. d. Seveda to zahtevanje dosedaj ni našlo nobenega odmeva, ker občine poudarjajo svojo denarno zadrego. Temu se dá opomoči na ta način, da se uvede davek na prirastno rento. Ta davek bi se pa moral pobirati od cene, ki bi jo eventualno dognala cenilna komisija. Znano je namreč, da ravno v sedanji dobi izredno raste cena zemljišč in stavb vsled razširjenja in povečanja mestnega ozemlja in prometa, katero spravlja lastnik v svoj žep. Vsako zemljišče ne pridobi enako na vrednosti. Zato bi pa bilo tudi krivično, če bi se davek enako porazdelil. Nedavno je bavarski poslanec centruma dr. Jäger in sodrugi predlagal v bavarskem deželnem zboru, da se nezasluženi prirastek zemljiške rente obdači! Predlog zahteva, da predloži vlada načrt zakona, glasom katerega naj v velikih mestih in nadalje v onih občinah katerih prebivalstvo se je od zadnjega štetja popetorilo, dobita od tega prirastka občina in država po deset odstotkov. Prirastek vrednosti zemljišča vsled razvitka in dela cele občine naj se ugotovi pri vsakočasni posestni premembi. Občina pa je dolžna, da na ta način dobljeni del, porabi za zboljšanje stanovanj manj premožnih, med tem ko naj država porabi svoj del za hitrejšo pokrivanje zemljiških obresti in stanovanjske doklade državnih uradnikov in uslužbencev. — Ta predlog je v principu dober, dasi nima država pri takih obdačenjih nič iskati. Ta davek mora biti tudi progresiven, ter bi se ne smel omejevali na občine, ki hitreje napredujejo.* — Vsekakor pa iz tega sledi, da je občinam tu odprta nova pot, ki omogoča, da se lahko mnogo stori ne le za delavska stanovanja, temveč tudi na polju socialne politike in kulture. Seveda pri nas o tem odločujejo hišni in zemljiški posestniki, kateri ne bodo pljuvali v svoj žep. Temu pa je kriv sedanji volilni red!

Abditus.

* O tem tudi H. Lindemann v prvem letniku „Soz. Monatshefte“.

Pavel Mihalek:

Vest.

Povzpел se je po stopnicah in odprl duri.

Ferjan je ravno ležal na široki zofi in posmrkaval, držeč se z rokami za obilni trebuh. Baš je prebavljал kosilo in zato je bil tako len, da se mu ni zljubilo vzdigniti glave in pogledati prišleca. Le v mislih je ugibal, kdo bi prihajal ravno sedaj, takoj po kosilu... Prišlec je naglo vstopil, prisiljeno zakašljal, se vseknil in sedel za mizo, po kateri so se lovile muhe okolo zamazanih skodelic z ostanki kosila.

„Dragi Ivan, prišel sem, da te pozdravim!“

Ferjan je spoznal prišlečev glas in je rekel: „A ti si, Primož! Kako je s teboj?“ Še vedno je ležal in ni se premaknil, niti ozrl. Mislil pa si je prilično to-le: Kdo te je klical, Primož? Sedaj si prišel, ko baš prebavljам... Moj Bog, človek nima miru pred temi ljudmi. Gotovo je prišel zaradi službe... Ali ga poženem!

Ferjan je bil predstojnik malega avtonomnega urada v provinciji, pri katerem je bila razpisana komodna službica. Nikdar se ni noben človek zmenil zanj, dā, niti odzdravljali mu niso, če jih je slučajno pozdravljал on. Pljuvali so pred njim na tla in ga zasramovali... Zadnje čase pa so mu venomer stiskali roko, že od daleč so ga pozdravljali, mu naglo šepetali na ušesa... še več... siloma so mu potiskali kronice v žep, on pa se je samo zahvaljeval... Kdo bi se čudil, da je postal nervozen, ko ni bilo več starega miru. Kar izginil je bil čez noč...

Bilo mu je obupati! Začel se je skrivati, več ni hodil na ulico in skozi okno je gledal le tedaj, ko ni bilo žive duše več videti, o polnoči... Za Boga, sedaj pa so pričeli prihajati celo na stanovanje in celo ob času, ko baš prebavljа kosilo... To je vendar višek nesramnosti!

Primož pa je mirno sedel na stolu za mizo, s prsti potrkaval po nji in molčal. Prišel je zaradi službe za sina... Sedaj pa ni mogel na dan z lepo besedo. Kako naj poreče? Ljubi moj Ivan, narod te je postavil na visoko mesto. Ne bodi ošaben in ne glej me po strani! Tesno mi je pri srcu... Nekaj me šegeče v prsih, ko te gledam, ljubi Ivan moj! Moj oče je bil pameten človek, a ti, dragi moj, si razumen in blag... figa!

Primož je potegnil z roko preko čela in pljunil v zid. Mislil je dalje: Prišel sem, da ti razodenem svoje želje, jaz, ki sem tvoj prijatelj, a ne morem na dan z lepo besedo... Pošteno mi je treba govoriti in ljubiti resnico, hčerko božjo, časih tudi malo zaviti... kakor kaže... a vedno le govoriti in govoriti...

Misli so se nerodno opletale druga ob drugo; a besedice, tiste pametne besedice, ni mogel spraviti z jezika. Ferjan se še vedno ni ganil, z rokami se je objemal za trebuh in mižal... Tudi on je mislil: Prišel je in se je vsedel... Kaj hoče? Jaz ga ne bom silil govoriti. Ljubi mir, kam si prešel, kam si se skril?... Kosilo je bilo sicer dobro... a juha nekoliko preveč

osoljena, tudi piščanec je bil preveč pečen . . . To se mora samo stopiti pod zobmi . . . res! kdo bi si mislil, da bo ljubi mir izginil kar čez noč . . . Poberi se, lopov stari . . . In Ferjan se je tipal dalje po trebuhu.

„Vroč je postalo . . . postarali smo se in treba bo misliti na smrt!“ je naposled izpregovoril Primož in se oddahnil. Kakšne so te besede, kaj ima smrt opraviti s službo, s sinom, ljubi bratec, si je mislil Primož in se zvijal na stolu.

Ferjan pa je počasi mrmral za njim: „Res, res, dragi bratec, treba bo misliti na smrt-t-t!“ . . . Zadnja beseda mu kar ni hotela z jezika, zakaj on ni bil navajen govoriti o smrti, četudi je bilo to zapovedano . . . Zopet sta molčala in si mislila vsak svoje, dokler ni Ferjan zamigal z ustnicami in skoro zakričal:

„Vedno sem delal po svoji vesti . . . Nimam ga prahu na sebi . . . nimam ga . . . Vedno sem živel tako, kakor je zapovedano, in hvala Bogu . . . dobro mi je bilo!“

„Resnica je to, ljubimo resnico, hčerko božjo . . . Nikoli nisem čul nič slabega o tebi, ljubi moj. Bil si najboljši človek na svetu, ker si delal po svoji vesti!“ je rekel Primož s povzdignjenim glasom. „Moj oče je bil pameten človek in dostikrat mi je dejal: Primož, stori le to, kar je dobro za-te in ne škoduje drugim! . . . Tako sem se prebil skozi življenje. Svoje premoženje sem potrožil in sedaj, ljubi moj, lahko žrtvujem nekaj za svojega sina, da bo živel tako, kakor je zapovedano . . .“

Ferjan se je potrebljal po trebuhu in Primož se je stegnil po stolu. Zopet

sta molčala. Primož ni zmogel nobene besede več.

Govorimo, govorimo, si je mislil Primož. Tako mu porečem: Dober in blag si, ljubi Ivan . . . Prihajam v zelo neprijetni zadevi . . . Moj oče je bil pameten človek in moj sin je dober deček. Glej! ti nisi oženjen in nimaš takih skrbi, kakor jih imam na primer jaz . . . Okolo srca me šegeče, kotegledam tako srečnega, ljubi bratec . . . Prijetno mi je, biti poleg tebe . . . srce se mi topi od veselja . . . Čudovito prijazni in domači čuti se mi vzbujajo v prsih, res! . . . Neka posebna vez je med nama in najinim prijateljstvom . . . Lopov! Primož se je ugriznil v jezik in zamahnil z roko. Proč s to šaro! Povem mu naravnost in odkrito. Tako-le mu povem! Vstal je Primož, napravil par korakov po sobi, se vseknil, pljunil in izpregovoril:

„Prišel sem zaradi sina . . . Vedno sva si bila prijatelja, ali ne?“

Ferjan je odprl oči in srepo strmel v strop ter vzdihnil: „Kako govoriš, ljubi bratec, nisem te dobro razumel?“

Primož je prišel v zadrego, izpljunil pa jo je naglo in ponovil: „Vedno sva si bila prijatelja, mili Ivan . . . Ali bi ne bil pri volji, nakloniti razpisano službo mojemu sinu . . . Zal deček je in treba je, da skrbim zanj.“

„Tako! . . . Lepo je to!“ je počasi odgovarjal Ferjan. „Radi službe si prišel, bratec . . . Ali si kaj mislil na mojo vest, vest . . . kdor je sposobnejši . . . tisti, hm, dobi . . . kakor ukažejo zgoraj.. Jaz sem nedolžen, bratec, verjemi, da sem nedolžen.“ Ferjan je zadnje besede kričal, a ganil se ni.

Lopov si, lisjak si . . . si je mislil Primož. Pogladil se je po sivi bradi . . . govorimo, govorimo! . . .

„Res je, res! Ljubimo resnico, hčerko božjo,“ je govoril Primož. „Jaz vem to, kakor ukažejo zgoraj . . . in star človek si ne sme oteževati vesti, ljubi Ivan . . . A ti samo porečeš: Ta pa ta je zmožen in gotovo je: Tebi ne odrečejo, tebi ne!“ . . .

Ferjan se je nasmehnil, a ganil se ni. Primožu pa je lezel znoj s čela,

zakaj bilo mu je že vroče. A sedaj je treba govoriti, ljubi Primož, si je mislil, govoriti je treba. Moje srce te ljubi . . . tesno prijateljstvo naju veže in rad te imam radi neskončne lenobe . . . Vsak lenuh je oderuh . . . Izpregovoril je:

„Ljubi Ivan, dober človek si, dasi malo govoriš! Moj oče je imel take ljudi rad . . . Glej! napravi mi to uslugo, reci eno besedo, dve . . . Jaz nečem ničesar zastonj in poplačam vsak dolg.“

Ferjan je zazel in se vsedel.

Nadaljevanje prihodnjič.

Književnost.

O knjigah družbe sv. Mohorja smo poročali lani in se izrazili neugodno. Neradi se ponavljamo; zato smo primorani, da izrečemo še neprijaznejšo sodbo o letošnjih publikacijah.

Slovinci smo že iz tistih let, ko se nam je vsakoletno šest knjig za dve kroni smelo označevati kot književno darilo slovenskemu narodu. To so bila najivna leta. Ali naj se sedaj zadovoljujemo še z ilustrirano razlago Zgodb Sv. pisma, ko vendar Sv. pismo lahko za mal denar čitamo v krasnem prevodu britske družbe in si ga sami razlagamo? Ali naj sprejemamo in hvalimo neresnice in psovke, posvečene socialni demokraciji, katere cveto v knjigi Pamet in vera. II. del? Ali naj se divimo krščansko-katoliško dolgočasnemu potopisu V Kelmoraju? Ali naj nam za naše posvetno življenje zadošča par notic v Koledarju o koristi sadjereje? Kako naj meso solimo in sušimo? Najivni zlati nauki slovenskim gospodinjam? Ali tiste istorije in pesmice? To se naj naroča tistim, ki so še v plenica. Slovenci pa nečemo biti in nismo več v plenica!

Saj bi vendar morala ta družba, če je res namenjena še prosveti slovenskega ljudstva,

zasledovati tok časa, vedeti, kako se svet razvija, kakšna naloga in uloga nam nastaja vsled tega. Zdi se, da je mah ves odbor zarasel . . . Če se že družba ravna res po geslu „moli in delaj!“, naj začne izvrševati še drugo polovico tega reka; kajti doslej smo le molili. Primolili si pa drugega nismo, nego svoj usodni položaj in svojo pasivno naturo. Mohorjeva družba naj že poskrbi, da bodo Slovenci kmalu spoznali, da so se že dosti namolili.

Za kapital letnih 150.000 K se že kaj lahko doseže. Če ne, je škoda za 2 K na leto.

Ud.

Poljski mesečnik Krytyka, ki se bavi z znanstvom, umetnostjo in vedami v strogo moderni smeri, prinaša izpod peresa dobrega poznavalca slovenskih socialnih, literarnih . . . razmer g. I. M. v letošnjem (VI.) letniku na strani 157. obširno poročilo o Naših zapiskih. Poročilo pravi, da se „Naši zapiski“ pečajo s sociologijo, ekonomijo, filozofijo i. t. d. in da so v svojem bistvu edino podjetje na Slovenskem. Poročilo omenja razne članke in razprave ter „Pregled“. — Nadalje govori poročilo tudi o „Ljudski knjižnici“ ter knjigi „Iz nižin življenja“.

Poziv!

Reakcija na Slovenskem je splošna. Vse meščanske stranke vodijo boj, ki ne odločuje in ne more odločevati v razvoju blagodejno. Politični boj se je izcimil v brezobzirni barbarizem, ki ne vzgaja naroda, pač pa razjeda njegovo žilavost.

Boj ni naperjen le proti socialni demokraciji, nego proti vsaki svobodni besedi, proti vsaki svobodni kritiki. Ta boj gre tako daleč, da v Ljubljani niti tiskarne ne dobimo za naše liste, ako nečemo tiskarnam prepustiti odločevati o listovi vsebini.

To je pa nemogoče. Socialno slovstvo, pošten boj in nivo delavskega slovstva je treba dvigniti, kar je pa mogoče le brez tujega, brez nasprotniškega nadzorstva.

V zmislu sklepov strankinega zbora celjskega pričenjamo, ker so razmere take in nas k temu sili nujna potreba po osamosvojitvi, akcijo za

ustanovitev lastne tiskarne „Naših zap.“ in v njih založbi izhajajočih tiskovin.

Na žrtvenik prosvete bomo polagali darila, da se ta nujna akcija izvrši čim preje. Izvršiti se mora.

Sklad za lastno tiskarno se bo nabiral po prostovoljnih darilih. Vsak sodrug, vsak prijatelj našega napredka daruje po 1 K za ta sklad, vsako omizje, prireditelji veselja lahko pospešujejo to podjetje. Vsak darovalec, ki daruje imenoma eno krono, bo prejel od izdajateljstva „Naših zapiskov“ posebno častno „Ustanovnico“.

Denar in vse druge pošiljatve v namen tega sklada sprejema **Evstahij Vilfan, Ljubljana, Stari trg št. 1.**

Denar se bo izkazal v „Naših zapiskih“ in v „Rdečem praporu“.

Podjetje se otvori, kadar bo sklad zadostoval. Pojasnila dajo podpisani zaupniki.

Na delo z vso odločnostjo!

V Ljubljani, dne 5. aprila 1904.

Za izdajateljstvo „Naših zapiskov“:

Jož. Breskvar, Ant. Dermota, I. Mlinar, E. Vilfan v Ljubljani.

M. Čobal v Zagorju n. S.

J. Mlakar in Fran Rinaldo v Trbovljah.

Spominjajte se tiskovnega sklada „Naših zapiskov!“

Darovali so: Dr. L. 1 K, A. D. 2 K, M. Čobal 2 K. Živel!

Izdajatelj in odgovorni urednik **Jožef Breskvar**. — Natisnil **J. Pavliček** v Kočevju.